

Univerza
v Ljubljani Fakulteta
za družbene vede

Temelji filozofije

ESEJ

»Aktualnost Louisa Althausserja«

G. P.
novinarstvo, 1. letnik, redni študij

6. januar 2011

Predstavljati, predvsem pa smiselno podajati naprej misli tako mogočnih filozofov, kot je bil Louis Althusser, prav gotovo ni enostavno. Njegov tekst, ki me je navdihnil za pisanje tega eseja, sem moral prebrati večkrat in si sproti izpisovati, podčrtovati in povezovati posamezne pojme, saj sem le tako lahko v celoti doumel, kaj mi skuša ta izredno vpliven marksistični teoretik povedati. Za bralca bo vsekakor dobrodošlo, da v uvodu na kratko orišem tudi Althusserjevo življenje. Moj izbrani tekst je torej: Ideologija in ideološki aparati države. Izjemen tekst in še bolj izjemen avtor. Svoj esej sem poleg že omenjenega spisa podprl še z dvema Althusserjevima knjigama: Filozofija in spontana filozofija ter Ideologija in estetski učinek.

Louis Althusser je bil, kot sem že omenil, eden najvplivnejših marksističnih teoretikov na zahodu v sedemdesetih letih. Rojen je bil leta 1918 v Alžiriji. Njegova briljantna akademska kariera v Parizu ga je pripeljala do profesure na prestižnem College de France. Mednarodno javnost je nase opozoril z objavo publikacije Pour Marx leta 1965 (Za Marxa), ki mu je še isto leto sledila Lire le Capitale (Branje Kapitla). V teh delih je interpretiral marksizem, ki je vseboval zvrhano mero humanizma in Hegelijanske tematike, izpeljane predvsem iz Marxovih zgodnjih del (Wikipedija).

Althusserjeve politične misli se mi zdijo zelo aktualne tudi za današnji čas, še posebno sedaj, ko se »moderna« politika potaplja v čedalje večjo krizo (takšno in drugačno). V eseju me je torej zanimalo, ali je mogoče vzpostaviti nekakšno vez, »simbiozo« med Althusserjevimi političnimi idejami in svetom, ki ga živimo danes. Da bi prišel do ugotovitve, kaj je priznani filozof opredelil s pojmom »represivni in ideološki aparati države«, mi je filozof začetku svojega teksta predstavil še ekonomsko-politično teorijo marksizma in Marxovo idejo o reprodukciji produkcijskih razmerij. Filozof obravnava tudi idejo o reprodukciji produkcijskih sredstev in delovne sile ter analizira marksistično teorijo države. Althusserjeva misel o represivnem in ideoloških aparatih države je še posebej pomembna za nadaljevanje razmišljanja o tej temi. V eseju sem poskušal poiskati bistvene razlike in podobnosti represivnega in ideoloških aparatov države ter funkcije, ki jih opravljajo. Na koncu pa sem Althusserjeve misli postavil v sodobni čas in zapisal še kratko osebno mnenje o uporabi represivnega in ideoloških aparatov države dandanes.

Marx je govoril, da produkcija ni mogoča, če ni zagotovljena reprodukcija materialnih pogojev za produkcijo, tj. reprodukcija produkcijskih sredstev. Kapitalisti morajo nenehno skrbeti za nadomeščanje tistih sredstev, ki se v produkciji izrabijo ali obrabijo (surovine, nepremičnine, stroji, orodja, itd.) (Althusser 2000, 56-57). Reprodukcija delovne sile je po Marxu zagotovljena tako, da so delovni sili dana materialna sredstva oziroma mezda, s katero se reproducira. Mezda je nujna za rekonstrukcijo delovne sile mezdnega delavca (stanovanje, hrana, pijača, oblačila, zdravje, itd.). Reprodukcija usposobljenosti delovne sile poteka zunaj same produkcije, v okviru šolskega sistema in preko drugih institucij. Tam ljudi učijo različnih spretnosti, pravil lepega vedenja, pravil morale, pravil državljanske zavesti in poklicne vesti oziroma pravil pokorščine družbeno-tehnični delitvi dela in konec koncev pravil ureditve, ki jo vzdržuje obstoječa vladajoča oblast. Poleg reprodukcije usposobljenosti delovne sile je hkrati pomembna tudi reprodukcija njenega podrejanja pravilom veljavnega reda (Althusser 2000, 58-61).

Althusser je idejo o represivnem in ideoloških aparatih države razvijal na podlagi marksistične teorije države. Marksistična teorija države pa pravi, da je potrebno ločiti med državno oblastjo in državnim aparatom. Državni aparat se skozi zgodovino večinoma ne spreminja, kar pa ne velja za državne oblasti, ki se menjavajo oziroma spreminjajo. Primer za to je bila velika družbena revolucija iz leta 1917 v Rusiji, ko sta državno oblast prevzela proletariat in kmetstvo, državnega aparata pa ta dva razreda v veliki meri nista spreminjala (Wikipedija).

Marksistična teorija države zagovarja, da je cilj vsakršnega razrednega boja v prvi fazi boj za državno oblast. Družbeni razredi, ki si pridobijo državno oblast, lahko uporabljajo državni aparat, da bi uresničili svoje razredne cilje. Po marksistični teoriji mora zato delavski razred prevzeti državno oblast, da bi razbil obstoječi »buržoazni«
državni aparat in ga v prvi fazi nadomestil s popolnoma drugačnim, proletarskim državnim aparatom. Kasneje pa bo proletariat sprožil radikalnejši proces destrukcije države - konec državne oblasti in vsakršnega državnega aparata (Althusser 1980, 49-50).

Kot zapiše Althusser, moramo nujno upoštevati ne le razliko med državno oblastjo in državnim aparatom, ampak tudi razliko med represivnim in ideološkimi aparati države. Kaj je torej represivni aparat države? V klasični marksistični teoriji aparat države obsega vlado, upravo, vojsko, sodišča, policijo, zapore, psihiatrične

bolnišnice ... Althusser naštete institucije poimenuje represivni aparat države. »Represivni« kaže na to, da ta aparat »deluje s silo«, vsaj v skrajni meji (Althusser 2000, 70).

Althusser v svojem tekstu nadalje razvija zelo sistematično in dosledno idejo o posebnih in specializiranih institucijah, ki jih je poimenoval ideološki aparati države. Med njih uvršča verski ideološki aparat države (sistem različnih cerkva), šolski ideološki aparat države (sistem državnih in zasebnih šol) in družinski ideološki aparat države (reprodukcija delovne sile). Poleg omenjenih ideoloških aparatov države pa Althusser še dodatno navaja pravni ideološki aparat države (sodi tudi k represivnemu ideološkemu aparatu), politični ideološki aparat države (sistem političnih strank), sindikalni ideološki aparat države, informacijski ideološki aparat države (mediji) ter kulturni ideološki aparat države (umetnost, književnost) (Althusser 1980, 50-51). Glavna razlika med obema aparatoma države se, povsem opazno, pojavi že v imenu (sklonu). Represivni aparat države je samo eden, ideoloških aparatov države pa je več. Represivni aparat države v celoti sodi v javno sfero, medtem ko največji del ideoloških aparatov države, ki so navidezno razpršeni, spada v privatno sfero. Zasebne so politične stranke, sindikati, družine, nekatere šole, večina medijev ... Bistvena razlika med ideološkimi aparati države in represivnim aparatom države pa je v tem, da slednji »deluje s silo«, medtem ko prvi omenjeni delujejo »z ideologijo«. Represivni aparat države v prevladujoči meri deluje z represijo (vključno s fizično) in šele v drugi vrsti deluje z ideologijo. Aparata, ki bi bil zgolj represiven, ni. Lep primer za to, kar sem pravkar zapisal, sta vojska in policija, ki delujeta tudi z ideologijo in ne le z represijo, da bi si hkrati zagotovili svoji lastni koheziji in reprodukciji. Ideološki aparati države pa delujejo v prevladujoči meri z ideologijo in šele drugotno z represijo. Zopet - aparata, ki bi bil zgolj ideološki, ni. Tukaj bom vzel za primer vzel družino, še boljši primer pa so šole in različne cerkve. Te z ustreznimi metodami (kaznijo, izključitvijo) ne »dresirajo« samo svojih vodilnih, pač pa tudi svoje člane (pripadnike).

Po Althusserjevem mnenju ima »vladajoči razred« v svojih rokah državno oblast in tako tudi nadzor nad represivnim in ideološkimi aparati države. Vladajoči razred s pomočjo ideoloških aparatov države tako z lahkoto širi svojo ideologijo (Althusser 1980, 53). Althusser pravi, da je vloga represivnega aparata države predvsem, da kot represivni aparat s fizičnim ali s kakšnim drugačnim nasiljem zagotavlja politične pogoje za reprodukcijo produkcijskih razmerij, ki so navsezadnje

razmerja »eksploatacije«. Državni aparat v zelo veliki meri poskrbi, da reproducira samega sebe. Še več - z represijo zagotavlja politične pogoje za delovanje ideoloških aparatov države. Prav slednji v veliki meri zagotavljajo samo reprodukcijo produkcijskih razmerij, pod ščitom represivnega državnega aparata (Althusser 2000, 76).

Althusser je v delih, ki sem jih uporabil, razvil tezo, da so ideološki aparati države nujno kraj in tudi »zaloga« razrednega boja, ki v aparatih vladajoče ideologije nadaljuje splošni razredni boj, le-ta pa obvladuje družbeno formacijo. Althusser pravi tudi, da če imajo ideološki aparati države funkcijo v tem, da vsiljujejo vladajočo ideologijo, potem se mora tej »prisili« nekaj upirati. Če se to ne dogaja, potem imamo opravka z razrednim bojem. Ta boj pa je konec koncev direkten in indirekten, neposreden ali (pogosteje) oddaljen odmev razrednega boja (Althusser 1980, 87). Po filozofovem mnenju je prvotna funkcija ideoloških aparatov države reprodukcija produkcijskih razmerij in širjenje ideologije vladajočega razreda. Politični aparat naj bi podrejal individuume državni politični ideologiji: »posredni« (parlamentarni), »neposredni« (plebiscitarni ali fašistični) ali »demokratični« ideologiji. Informacijski aparat vsak dan seznanja državljane po različnih medijih z ustreznim odmerkom nacionalizma, šovinizma, liberalizma, moralizma ... Enaki velja tudi za kulturni aparat in religiozni aparat, ki naj bi med ljudmi širil idejo o človekovi minljivosti in ponižnosti. Šolski ideološki aparat s svojimi metodami vtepe v glavo »spretnosti« ovite v vladajočo ideologijo (materni jezik, računanje ...), ali pa kar kratko malo vladajočo ideologijo v čisti obliki (državlјanska vzgoja). Seveda pa se številnih nasprotujočih si »kreposti« (skromnosti, odpovedovanja, podrejanja, prezira, vzvišenosti, oholosti, celo lepega vedenja in prebrisanosti) človek nauči tudi v družini, cerkvi, v leposlovnih knjigah, v filmih in celo na športnih stadionih (Althusser 2000, 80-82).

Po vsem zapisanem lahko rečem, da so Althausserjeve ideje še kako aktualne v današnjem času, saj se jasno vidijo dejavnosti represivnega in ideoloških aparatov države na našem vsakem koraku. Spremljajo nas od rojstva pa vse do smrti. Družbene skupine, ki posedujejo moč in oblast (npr. bogata elita, multinacionalke) v določeni državi, si najprej podredijo represivni in ideološke aparate države z namenom lažje reprodukcije produkcijskih razmerij in reprodukcije lastne ideologije (primer je neoliberalizem). Šolski ideološki aparat (osnovna šola, srednja šola in univerza) nam v obdobju šolanja skuša vcepiti v današnjem času prevladujoče liberalne ideje. Prav tako se nam v času šolanja skuša dopovedati, da, če hočemo v

današnjem svetu preživeti, moramo nujno biti tekmovalni, konkurenčni, hitri, močni, fleksibilni ... Če nismo taki, v življenju ne moremo uspeti. Celo na univerzah se danes več ne spodbuja kritične misli, profesorji pa silijo študente, da se na pamet naučijo »resnic«, ki jih pač hočejo slišati na izpitih in kolokvijih. Preko ideoloških aparatov države se ustvarjajo in promovirajo zgodbe oziroma miti kot so na primer mit o demokraciji, pravni in socialni državi, svobodi ter pravicah vsakega posameznika. Vse to so zgolj in samo miti oz. utopije. Poglejmo. Znano in jasno je, da veliko družbenih manjšin ni deležnih enake obravnave kot večinska populacija. Svoboščine in pravice so nam velikokrat neupravičeno kratene, pomembne politične odločitve pa sprejema politična elita kljub našemu morebitnemu nestrinjanju.

Preko ideoloških aparatov države se danes pri nas poskuša posredovati tudi dve prevladujoči ideji (bolje rečeno vrednoti) »zahoda«: imeti in uspeti. S trdim delom, trpljenjem, odrekanjem in skromnostjo ima vsak velike možnosti, da postane zelo uspešen ... V medijih nam nenehno prikazujejo primere uspešnih in bogatih posameznikov, ki so s trdim delom v življenju uspeli (Bill Gates, Donald Trump ...). Zaradi nenehnega sledenja tem idealom, smo v realnem življenju podvrženi stresu in naporu, posledično pa različnim boleznim (depresija, anoreksija, bulimija, rak, kap in še cel kup »modernih« bolezni). Naš kapitalistični ustroj je z namenom, da ohrani tendenco po vedno bolj obremenjeni delovni sili, izumil številne možnosti za njeno relaksacijo. Tako se lahko danes ljudje po napornem delovnem procesu sprostijo v različnih wellness centrih, zabaviščnih parkih (Kolosej ...) ali pa najbolj preprosto, z uporabo različnih drog. S tem preprostim izumom je na še bolj preprost način preprečen fizični in psihični kolaps delovne sile.

Za konec pa razmislak o prihodnosti. Tendence gredo v smer vse večjega nadzora vseh struktur družbe s strani oblasti. Represivni aparat države in ideološki aparati države danes temeljito nadzirajo posameznika in njegovo identiteto (EMŠO, davčna številka, IP naslov, GPS, DNK, prstni odtisi, biometrija, videonadzor na vsakem koraku ...). Današnja družba postaja vse bolj podobna družbi vseмогоčnega nadzorovanja s strani »big brotherja«, hkrati pa se bomo v prihodnosti zagotovo srečevali z vse večjo individualizacijo, robotizacijo in dehumanizacijo posameznika.

Po proučevanju Althusserjevih političnih misli prihajam do zaključka, da so filozofove ideje kljub dejstvu, da so nastale pred desetletji, danes še kako aktualne.

Vsak družbeni sistem teži k lastni reprodukciji, pri tem pa so mu v veliko pomoč prav ideološki aparati države in represivni aparat države. Tako je bilov celotni zgodovini in tako je tudi danes. Louis Althusser pa si je s svojim smelim razmišljanjem zaslužil biti aktualen še danes.

VIRI IN LITERATURA

- Althusser, Louis. 1967. Filozofija in spontana filozofija. Ljubljana: Znanstveni inštitut FF.
- Althusser, Louis, Balibar, Macherey, Pecheux, (ur.). 1980. Ideologija in estetski učinek. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Althausser, Louis. 2000. Izbrani spisi. Ideologija in ideološki aparati države. Ljubljana: Založba /*cf.
- Wikipedia the free encyclopedia. 2011. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Louis_Althusser
- Wikipedia the free encyclopedia. 2011. Dostopno prek: [http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_Revolution_\(1917\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_Revolution_(1917))